

A KORRUPCIÓS ÜGYEK MEGELŐZÉSÉNEK, KIVIZSGÁLÁSÁNAK ÉS NYOMOZÁSÁNAK ESZKÖZTÁRA

Útmutató gyakorlati szakemberek számára

A korrupciós ügyek megelőzésének, kivizsgálásának és nyomozásának eszköztára

Útmutató gyakorlati szakemberek számára

Készítette a

CRITCOR – 101014783 project

E-mail: critcor@okri.hu

Web: www.hu.critcor.okri.hu

Szerkesztette: Dr. Inzelt Éva és Dr. Sárík Eszter

Országos Kriminológiai Intézet

1112 Budapest, Maros u. 6/a.

1525 Budapest, Pf. 41

Telefon: +36-1-356-7566

Titkárság: +36-1-356-7282

E-mail: okri@okri.hu

Web: www.okri.hu

© Országos Kriminológiai Intézet

Ezúton is köszönetünket fejezzük ki a Legfőbb Ügyészség Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztálya munkatársainak az Útmutató szerkesztése során nyújtott szakmai támogatásáért!

Jelen Útmutató a „*Korrupciós kockázat, kockázatos korrupció? A csekély súlyú és nagy volumenű korrupció elhatárolási szempontjai*” című projekt keretében valósult meg (101014783 — CRITCOR), amelyet az Európai Unió Hercule III programja (2014–2020) támogat. A programot az Európai Bizottság hajtja végre, és az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme terén végzett tevékenységek előmozdítására hozták létre. (további információk: https://ec.europa.eu/anti-fraud/policy/hercule_en)

Az Európai Bizottság nem vállal felelősséget a jelen Útmutatóban foglalt információk esetleges felhasználásáért.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás jogát is. Az Országos Kriminológiai Intézet írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes anyag, sem annak egyes részei semmiféle formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosíthatók.

Az útmutató célja, hogy segítse a gyakorlati szakembereket a korrupciós magatartások napi szintű azonosításában és minősítésében, valamint általános iránymutatásokat nyújtson a korrupció nyomozásához és üldözéséhez. A büntető igazságszolgáltatás munkatársai megfelelő forrásokkal kell, hogy rendelkezzenek, jól kidolgozott utasításokkal szükséges őket ellátni, valamint a folyamatos és a speciális készség- és tudásfejlesztés is nélkülözhetetlen.

Szintén fontos elem, hogy növeljük az állampolgárok társadalmi tudatosságát a korrupcióval kapcsolatban. A megfelelő tudás és információk birtokában az állampolgárok felismerik az egyes korrump magatartásokat, és nem csak észlelik, de jelentik is a hatóságok felé. Jelentős feladat, hogy kidolgozzunk olyan további módszereket, amelyek segítségével a korrump magatartás a büntető igazságszolgáltatási szervek tudomására hozható.

Fenti szempontok mentén foglaljuk össze, milyen lehetőségeik és eszközeik vannak a bűnüldözőknek a korrupció hatékony felderítésére és nyomozására.

Az első fontos kérdés, hogy az adott magatartás, amellyel a nyomozó hatóság képviselői találkoznak, a kriminális vagy a nem kriminális korrupció körébe esik. Az, hogy egy adott országban mely magatartások minősülnek a korrupciós cselekmények közül a büntetőjog által üldözöttek, tagállamonként változik. Ha például Hollandiát nézzük, a befolyással üzérkedés és a befolyás vásárlása nem büntetendő, míg Finnországban a gazdasági vesztegetés az, ami hosszú ideig nem volt büntetőjogilag tilalmazott.

Kriminális minden olyan magatartás, amelyet a jogalkotó olyan szinten tart veszélyesnek a társadalomra, hogy az ellen a büntetőjog eszközével való küzdelmet tartja célravezetőnek; vagyis egy-egy magatartásformát illetően büntető tényállást kodifikál. A nem kriminális magatartások sok esetben lehetnek deviánsak vagy éppen erkölcsstelenek, azonban ezekhez

büntetőjogi jogkövetkezmény nem fűződik, ami viszont nem jelenti feltétlenül azt, hogy ezek a cselekmények nem ütköznek ágazati szabályokba (például adójogszabályokba, versenykorlátozás tilalmáról szóló rendelkezésekbe).

A politikai korrupció olyan megjelenési formái, mint a nepotizmus (rokonok előnyhöz, állami hivatalhoz való juttatása), a klientelizmus (politikai támogatásért állami hivatal vagy megbízás a klientúra tagjainak), a favoritizmus (saját párt tagjainak kinevezése, megbízása), vagy éppen a „győztes mindent visz”-elv érvényesítése nagyon veszélyesek a társadalom morális állapotára, azonban gyakran nem tartoznak a kriminális korrupció körébe. (INZELT, 2015: 19)

Egy adott társadalomban fellelhető korrupciós jelenségek kategorizálását plasztikusan szemlélteti az alábbi ábra.

Forrás: (LIGETI, 2016: 729)

Az ábra alapján jogilag nem leírható, vagy kifejezetten jogszerűnek minősülő magatartásokat is korrupciónak értékeljük, amennyiben azok valamely illetéktelen, azaz e magatartás hiányában nem birtokolható előny megszerzésére vagy megőrzésére irányulnak, illetve ilyen eredményre vezetnek.

Előbbire példa a büntetőjogilag vitatott megítélésű, ám erkölcsileg nem megengedhető hálapénz¹ jelensége, vagy a közvagyonot károsító, de bűncselekményt nem megvalósító, pazarló gazdálkodást eredményező állami szerződések esete. Ide sorolható továbbá a közhatalom gyakorlására vonatkozó közérdekű adatok megismerésének az akadályozása és a megkérdőjelezhető közpénzhasználat mindenféle megnyilvánulása is. Utóbbi, azaz a formailag jogszerű cselekvésben megnyilvánuló korrupció nem más, mint a korrupció legalizálása. (LIGETI, 2016: 729)

Ezen szempontokat is figyelembe véve kijelenthető, hogy a korrupciós magatartásformák üldözése azért is ütközik nehézségekbe, mert a felek közötti érdekközösség azokat nem hozza felszínre, így a korrupciós tevékenységet nagyfokú látencia jellemzi. A cselekmények egy része ebben az esetben csak akkor jut a hatóság tudomására, ha a felek közötti érdekközösség valamely oknál fogva felborul, és az egyik felet a nyomozó hatóság érdekeltté tudja tenni a cselekmény feltárásában. Emiatt tehát különös jelentősége van a korrupciós bűncselekmények esetében az egyezségnek és az ügyészi intézkedés kilátásba helyezésének (nyomozati alku).

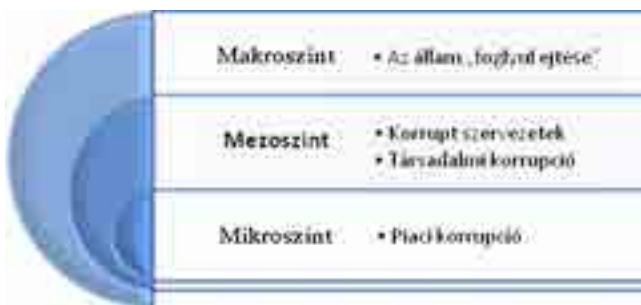
Egy másik tipizálás (JANCSICS, 2019: 523) kiindulási alapja az ún. *erőforrás-transzfer-alapú koncepció*, amely figyelembe veszi a különböző kedvezményezetteket a korrupciónak az ügyféloldalán, és a korrupció főbb formáira terjed ki. A felvázolt tipológia foglalkozik a jelenség fontos társadalmi és szervezeti aspektusaival. A megközelítés négy fő dimenziót tárgyal, amelyek jelzik az átadott erőforrásokat, az elkövetők motivációit, a cselekmények koordinációinak különböző formáit és mechanizmusait, a szereplők közötti kapcsolatokat, valamint a korrupció titokban tartására irányuló stratégiákat. Fontos továbbá annak meghatározása, hogy mely szinten (mikro–mezo–makro) láthatók és mutathatók ki leginkább az egyes korrupciófajták.

¹ Megjegyzendő, hogy e tanulmány megjelenése óta az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény bevezetésével a hálapénz megítélése is változott és a büntetőjogilag tilalmazott cselekmények közé került.

E szempontok figyelembevételével az alábbi négy korrupciótípus különböztethető meg:

- ⇒ Az első a *piaci korrupció (Market Corruption)*, amely egyszerű tranzakciót jelent, és amely jellemzően az utcai szintre terjed ki, bürokratákat érint, és mikroszintű társadalmi interakciókban ragadható meg.
- ⇒ A második a *társadalmi korrupció (Social Bribe)*, amely visszatérő tevékenység, jellemzően egy adott szervezet középső szintjének tagjai által rendelkezésre álló erőforrásokat használ fel oly módon, hogy abból a családtagok, barátok vagy éppen a helyi közösség részesül. A korrupció ezen fajtájának elemzésekor egyszerre szükséges figyelembe venni a korrupciós cselekményben résztvevők társadalmi és szervezeti kontextusát.
- ⇒ A harmadik változatba az ún. *korrupciós szervezetek (Corrupt Organizations)* tartoznak, ahol a korrupciós tranzakciókban több résztvevő egy nagyobb szervezet hierarchiáján belül játszik össze. Ezen cselekmények a középszinthez tartoznak, aminek megértéséhez fel kell tárnunk és elemezni az adott szervezeten belüli dinamikákat.
- ⇒ A negyedik típus az *állam „foglyul ejtése” (State Capture)*, amely a korrupció rendszerszintű formája. Magában foglalja a kormányzati elit, a törvényhozók és a befolyásos gazdasági szereplők korrupciós cselekményeit, amelyekkel lényegesen több erőforrást osztanak újra, mint amennyit az első három típusnál tapasztalunk. Ezen esetek során makroszintű megközelítésre van szükség, valamint a politikai intézmények és a politikai szervezetközi struktúrák feltérképezésére.

Fontos hangsúlyozni, hogy a korrupcióellenes stratégiáknak korrupciótípus-specifikusnak kell lenniük (lásd négy fajtához kapcsolódó különböző dimenziók), különbséget téve a korrupció változatai között.

Forrás: Saját szerkesztés

A korrupció *motivációjaként* három okcsoport különböztethető meg:

„[Az] aktív és passzív vesztegetők *belső motivációja*, azoknak a magatartási hibáknak a megismerése, amelyek az elkövetőt a bűnös útra vitték (belső okok), annak a *szervezetnek a strukturális jegyei*, amelyek megkönnyítik, eltűrik, vagy éppenséggel vonzzák a korrupciós cselekményeket (szervezeti okok), valamint azok a *működési zavarok*, amelyek a szervezet (hivatali, gazdálkodó egység) és az ügyfelek között létesülő kapcsolatokban jelennek meg.” (FINSZTER, 2008: 44–47) A belső okok elemzése arra hívja fel a figyelmet, hogy a korrupciós cselekmények esetén a szegénység és a kiszolgáltatottság ugyanúgy kriminogén tényező lehet, mint a gazdasági és a hatalmi fölény. Fenti jellemzők ismerete azért fontos, mert következtetni lehet a korrupciós kockázatoknak fokozottan kitett szervezetekre és személyekre, aminek azért van jelentősége, mert ennek mentén a szűkösen rendelkezésre álló bűnüldözői kapacitások fókuszáltnak és hatékonyan használhatók.

A korrupció a *nehezen felderíthető* és *nehezen bizonyítható* bűncselekmények közé tartozik, mert nincs természetes személy sértettje a cselekményeknek; a tárgyi bizonyítás lehetőségei korlátozottak; a cselekmények elkövetése tárgyi nyomot nem hagy; harmadik személyek nem rendelkeznek ismerettel az eseményekről; valamint az erkölcsi megítélése sem egyértelmű ezeknek a magatartásoknak. Felderíthetőség szempontjából *alkalmi-*

sztituációs és intézményesített-strukturális elkövetési formák között tehető különbség. Az alkalmi-sztituációs elkövetés alatt az aktív és passzív vesztegetők váratlan, esetleges találkozásai értendők: e cselekmények rendszerint egymozzanatúak, mint például a közúti igazoltatás során elkövetett vesztegetés. Ezen esetekben bizonyításként a *tettenérés* a leginkább célravezető. (FINSZTER, 2011: 77) Az *intézményesített-strukturális* elkövetési típusnak „az aktív és passzív szereplők előre kiszámítható, tervezhető, rendszeresen ismétlődő elkövetéseit tekintjük, ahol az objektív vesztegetési okok az adott hivatali vagy gazdasági terület eljárási rendjéből a szervezeti kultúrából következnek” (FINSZTER, 2011: 77). Ezek többmozzanatú, bonyolult érdekhálózatokat alkotó elkövetések, amely miatt a felderítés leghatékonyabb módszere a *leplezett eszközök használata*.

A korrupció elleni küzdelem során sokáig elsősorban a szankcionálásra koncentráltak, amely egy *reaktív* szemléletű, lassú és nehézkes rabló-pandúr játékhoz vezetett. (PALLAI, 2014: 185–186; idézi HOLLÁN, 2018: 18) Ezen megközelítést egészítette ki a *proaktív* szemlélet – többek között hangsúlyozandó az integritásmenedzsment –, amelynek keretein belül az értékek erősítése és olyan szervezeti kultúra létrehozása szükséges, ami segíti a korrupcióellenes szabályok betartását. (PALLAI, 2014: 187–189)

Régóta alaptétel a korrupciókutatók körében, hogy a korrupció elleni fellépés során nem a büntetőjogi eszközök játszanak elsődleges szerepet, de természetesen azok sem mellőzhetők. (MÁRKI, 2001: 37–38) Hangsúlyozandó azonban, hogy a *büntetőjogi és az integritásközpontú megközelítés* nem zárja ki egymást, sőt azoknak *egymást erősítve* kell(ene) érvényesülnie. (PALLAI, 2014: 191)

Ne feledkezzünk meg a büntetőjog megtorló (represszív) hatásán kívül a generális és speciális prevenciók célokról sem! (BORBÍRÓ, 2016)

A nyomozati cselekmények részletes elemzése előtt célszerű elvi élel is megismerni a hatékony nyomozás ismérveit. Az alábbiakban azon főbb sajátosságokat gyűjtöttük össze, amelyeket érdemes figyelembe venni, valamint a korrupciós nyomozásokat végző intézményrendszer működése kapcsán érvényesíteni.²

1. A korrupciós incidensek „szemtanúinak” ösztönzése a korrupciós cselekmények feljelentése érdekében. Ennek részeként olyan szabályok megteremtése, amely a tanúk és az olyan személyek védelmére vonatkoznak, akik korrupciós bejelentést tesznek.
2. Auditálási és ellenőrzési mechanizmusok beépítése az ágazati eljárások során, amelyek alkalmasak arra, hogy információval és bizonyítékkal szolgáljanak korrupciós cselekményekről.
3. A feljelentési hajlandóságot ösztönző stratégiák kidolgozása (például motivációs célok és eszközök egy közbeszerzési szerződésért folytatott korrump verseny sikertelen résztvevői által).
4. A nyomozó hatóságok megfelelő jogkörökkel való felruházása az adat- és információgyűjtés kapcsán.
5. A büntető igazságszolgáltatás tagjai megfelelő függetlenségének és autonómiájának biztosítása annak érdekében, hogy csökkenti lehessen a korrump tisztviselők lehetőségeit a vizsgálatok manipulálására.
6. A korrupciótípusok széles skálájának felderítése speciális készségeket és képességeket igényel a nyomozók részéről, amelyeket folyamatos képzések során tudnak elsajátítani.
7. A hatékony munkavégzéshez megfelelő erőforrások biztosítása.

² A *United Nations Office on Drugs and Crime* iránymutatásának alapulvételével. (UNODC, 2004: 64., 415–439)

8. A nagy volumenű korrupcióra a legerősebb bizonyítékokat gyakran a kisebb visszaélésekről szóló panaszok hosszú távú vizsgálata és mintázata adhatja. Ennek érdekében célszerű lenne például minden közbeszerzési eljárás adatának összegyűjtése és feldolgozása.
9. A különböző leplezett eszközök (például a telefonos lehallgatás, az elektronikus kommunikáció megfigyelése) a jogszabályoknak megfelelő keretek közötti alkalmazása kellő bizonyítékkal szolgálhat a korrupció felderítése során. Kiemelendő e körben a nyílt és zárt adatbázisok – banki vagy pénzügyi nyilvántartások, cégszámok, földhivatali nyilvántartások stb. – és az egyéb, akár nyilvánosan fellelhető adatok vizsgálata is. A korrupciós cselekmények nyomozása során szükséges engedélyeket nemcsak a „kenőpénz” elfogadásával gyanúsított személyek bankszámláinak vizsgálatához indokolt beszerezni, hanem azon személyekre is ki kell terjeszteni, akiket azzal gyanúsítanak, hogy a kenőpénzt adták; továbbá az ellenőrzést – mind az aktív, mind a passzív oldalon – a családtagok, barátok, üzlettársak és cégek, vagyis a lehető legszélesebb kör vonatkozásában el kell végezni. Ezen vizsgálati eredmények nemcsak a korrupciós ügyek nyomozásának kezdeti szakaszában használhatók fel, hanem a kapcsolódó bűncselekmények, például a korrupciós bűncselekmények eltitkolása vagy a korrupcióból származó bevételek tisztára mosása esetén is.
10. Bizonyos esetekben más bűncselekmények felderítésére használt leplezett eszközök vagy egyéb nyomozati módszerek által is fény derülhet korrupciós cselekményekre, különösen a szervezett bűnözés területén.
11. A korrupciós cselekmények nyomozása során – például egy korrupciós köztisztviselő kapcsán – gyakran felmerül a dilemma, hogy az általa elkövetett (első) korrupciós cselekménye elkövetésekor történjen-e a tettenérés, vagy érdemes további erőforrásokat invesztálni a nyomozásba annak érdekében, hogy esetlegesen egy

kiterjedtebb korrupciós hálózat felderítése is megtörténjen. Ez minden esetben egyedi mérlegelést igényel.

12. A korrupciós bűncselekmények nyomozása során alapvető jelentősége van a megfelelő anyagi, technikai, infrastrukturális és humán erőforrások biztosításának. Utóbbi kapcsán kiemelendő, hogy a nyomozást irányítóknak türelmesnek, rugalmasnak és gyors alkalmazkodóképességűeknek kell lenniük. A stratégia és a taktika gyakran változhat a nyomozás előrehaladtával az újonnan felmerülő adatok, információk és tapasztalatok alapján.
13. A nyomozások és a nyomozók biztonságának megőrzése érdekében is szükséges lépéseket tenni, amelyek nemcsak a nyomozó hatóságok munkatársainak személyes biztonságát, hanem a meglévő információk kiszivárgásának megakadályozását és a tárgyi bizonyítékok védelmét hivatottak biztosítani.

II.

A korrupciós bűncselekmények nyomozásához kapcsolódó konkrét ajánlások, megfontolandó lépések

Fontos leszögezni, hogy a korrupció kivizsgálásának *nincsenek általános szabályai*, azonban vannak olyan eszközök, amelyek alkalmazásával javíthatunk a nyomozások hatékonyságán.

A teljesség igénye nélkül foglalunk most össze néhány szempontot, hangsúlyozva, hogy mindig *az eset összes körülménye* alapján mérlegelendők a szükséges lépések; a beérkező információk alapján kell felderíteni, hogy egy már végbement vagy még folyamatban lévő korrupciós cselekményről/cselekménysorozatról van-e szó.

A cselekmények felderítése szempontjából elsődleges fontosságú az előkészítő eljárást, a nemzetbiztonsági felderítést, a bűnmegelőzési tevékenységet folytató hatóságok, valamint az ügyészség közötti eredményes kapcsolattartás és információcsere. *Az együttműködés ellen hat mind a pozitív, mind a negatív hatásköri rivalizálás a (társ)hatóságok között.*

A hatósági együttműködés hiánya miatt a leplezett eszközök segítségével nyert bizonyíték gyakran elvész, például a késedelmes feljelentés vagy a feljelentés elmaradása miatt. Ennek okán előfordulhat, hogy további bizonyítási lehetőség „illan” el, például nyoma vész a korrupciós pénznek az idő előrehaladtával.

A hatáskörrel rendelkező ügyészségnek és rendőrségnek már a nyomozást megelőzően is készülnie kell a korrupciós cselekmény nyomozására. Amennyiben az előkészítő eljárás, a bűnmegelőzési titkos információgyűjtés és a nemzetbiztonsági eljárás korrupciós bűncselekmény valószínűségét eredményezi, gyakran gyors reagálásra van szükség, például ha korrupciós pénz átadására kerül sor néhány óra múlva. Ezekben az esetekben kimarad a nyomozásfelderítési szakasz, és az előkészítő eljárást szinte azonnal a vizsgálati szak váltja fel. Abban az esetben, ha a korrupció miatt eljáró hatóság csak ekkor kezd ismerkedni a szereplőkkel, könnyen kapkodáshoz, hiányos, elhibázott intézkedésekhez vezethet.

1. Mit tudunk, és mit tegyünk korrupciós esetek nyomozása során?

Amikor beérkezik egy információ a nyomozó hatósághoz, először is meg kell határozni az elengedhetetlen lépéseket. Rögtön detektálandó, hogy az információ érint-e olyan személyeket vagy intézményeket, amelyek fokozott korrupciós kockázatnak vannak kitéve. Első lépésként a büntetőeljárásról szóló törvény³ (a továbbiakban: Be.) rendelkezései alapján elérhető adatokat kell beszerezni – például telefonszám, híváslista, céglista, ügyvezetők, tevékenységi kör, munkaköri leírások (mi tartozik az adott személy munkakörébe) – és ennek alapján feltérképezni a lehetséges kapcsolati hálót. A lelezett eszköz alkalmazása későbbi lépés, azokat további adatgyűjtésnek, adatkéréseknek kell megalapozniuk.

Amennyiben az ügy közbeszerzést érint, indokolt lehet a korábban elnyert közbeszerzések iratainak megvizsgálása, cégiratok áttekintése, a közbeszerzési hatóságtól a korábbi ajánlatok bekérése, továbbá, hogy milyen ajánlattal nyert az adott vállalkozás.

Ha a tényállás szerint az eset a befolyással üzérkedés kategóriájába sorolható – vagyis amikor az elkövető hivatalos személyre, kapcsolatára, vagy saját befolyására hivatkozik –, nélkülözhetetlen utánajárni, van-e az elkövető és a hivatalos személy között valós kapcsolat; ha igen, milyen a két személy közötti viszony, illetőleg befolyással üzérkedés gyanújának esetén van-e olyan hivatalos személy, akit befolyásolnak. Fel kell deríteni tehát, hogy van-e ténylegesen olyan potenciálisan „romlott gyümölcs” a rendszerben, aki valóban megvesztegethető, és van-e köztük valós kapcsolat.

Az első tisztázandó kérdés a korrupciós nyomozások felderítői szakában, hogy a cselekmény mely fázisban van: 1) be nem végzett, jelenben is zajló korrupciós cselekményről; 2) a múltban már lezajlott, vélhetően egyedi korrupciós cselekményről; 3) vagy pedig bejáratott vagy szervezett korrupciós tevékenységről van-e szó. A következőkben e három típus szerint vesszük végig a fontosabb lépéseket.

³ A büntetőeljárásról szóló hatályos, 2017. évi XC. törvény

1.1. Be nem végzett, jelenben is zajló korrupciós cselekmény felderítése

A kiinduló helyzetben adat merül fel arra nézve, hogy korrupciós cselekmény zajlik; például előny kérése, felajánlása, elfogadása történt, azonban az előnyt magát még nem adták át, még nem nyújtották.

Az ilyen cselekmény miatti nyomozás jellemzően kétféle módon indul: egyrészt *más bűncselekmény miatti nyomozás, előkészítő eljárás* során derül fény a korrupciós cselekményre, másrészt *bejelentőtől érkező jelzés* a hatósághoz.

1.1.1. Más bűncselekmény miatti nyomozás, előkészítő eljárás során derül fény a még be nem végzett, jelenben is zajló korrupciós cselekményre

Az első lépés a más eljárásból származó bizonyíték felhasználhatóságának vizsgálata – amely a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköznel elengedhetetlen –, valamint a bizonyíték felhasználhatóvá tétele (nyomozás elrendelése).

A második lépés annak vizsgálata, hogy a bizonyíték minden szereplővel szemben felhasználható-e; amennyiben igen, ez elégséges-e már önmagában a megalapozott gyanú közlésére. Ennek a lépésnek azért van jelentősége, mert ha a bizonyítási eszköz felhasználható mind az aktív oldallal (jogtalan előny ígérete), mind a passzív oldallal (jogtalan előny ígéretének elfogadása) szemben, akkor lényegében a korrupciós cselekmény akár a jogtalan előny átadásán való tettenérés nélkül is bizonyítható.

Ekkor azt célszerű mérlegelni, hogy

- van-e elegendő idő, munkaerő a tettenéréshez;
- veszélyezteti-e a gyanúsított idézésére tett intézkedés más büntetőeljárás eredményességét;
- van-e reális lehetősége annak, hogy befolyással üzérkedés esetén a hivatkozott hivatalos személy ténylegesen benne van a korrupciós kapcsolatban.

A fenti kérdéseknél negatív válaszok esetén a tettenérés nem szükséges. Azonban meg kell szervezni

- a szükséges kutatásokat, lefoglalásokat (ígért előnyre vonatkozó vagyongutatót is),
- a telefonok, számítógépes adathordozók, okirati bizonyítékok lefoglalását/szemle keretében történő rögzítését,
- előállításokat, gyanúsított kihallgatásokat.

Amennyiben gyanúsítás előtt *további felderítési cselekmények* indokoltak:

- meg kell határozni azokat a leplezett eszközöket, amelyeknek az alkalmazását haladéktalanul el kell rendelni (rejtett figyelés, bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök);
- a rendelkezésre álló adatbázisokból (cégnyilvántartás, ingatlan-nyilvántartás, büntettesek nyilvántartása, RobotZsaru stb.) a lehető legtöbb adatot indokolt beszerezni az elkövetők előéletére, anyagi helyzetére, kapcsolati körére vonatkozóan;
- OSINT⁴-kutatást kell végezni az érintett elkövetőkre, cég- és kapcsolati hálóra;
- emberi erőforrást biztosítani a tettenérésre, kutatásra, tartalékokat képezni, ha további előre nem látható eljárási cselekményt szükséges foganatosítani;
- el kell döntenie, hogy a jogtalan előny átadását követően van-e mód a pénz útjának követésére (esetleg a hivatalos személyhez), illetőleg szükséges-e további rejtett figyelés, avagy a tettenérés a célszerűbb.

⁴ *Open-source intelligence* (nyílt forrású hírszerzés)

1.1.2. Bejelentőtől induló, még be nem végzett, jelenben is zajló korrupciós cselekmény

Példán keresztül:

A bejelentő a hatóság által még fel nem tárt, jelenleg is zajló korrupciós cselekményről számol be. Jellemzően a passzív vesztegető jogtalan előnyt kért tőle, amit még nem adott át.

1. lépés

Tisztázásra szorul, követett-e el maga a bejelentő is bűncselekményt vagy nem.

Mivel a korrupciós bűncselekményeknél önmagában bűncselekményt valósíthat meg, ha a bejelentő a kért előnyt átadását már megígérte, így az elején szükséges tisztázni ezt a kérdést. Ha a bejelentő a jogtalan előnyt konkrétan nem ígérte meg, halogató nyilatkozatot tett, úgy ő nem bűnelkövető, vagyis feljelentést követően rögtön tanúként hallgatható ki. Amennyiben a bűncselekményt már elkövette (akár tudatlanságból, akár szándékosan, csak később meggondolta magát), a tisztességes eljárás azt kívánja meg, hogy az önvádra kötelezés tilalmára és az esetleges önvádolás következményeire részletesen, közérthetően kioktassuk.

A célt nem ért korrupció esetén az aktív elkövető gyakran csalás áldozatának érzi magát, és motivációja a már kifizetett összegek visszaszerzését célozza.

Ha ő maga is elkövető, tisztázni kell vele, hogy az önvád tudatában is vállalja-e a feljelentést, ebben az esetben a bíróság a büntetést korlátlanul enyhítheti vele szemben.

Ha nem vállalja az önfeljelentést, meg kell vizsgálni, veszélyes-e annyira a társadalomra a passzív oldal cselekvőisége, hogy a bejelentőnek a Be. 219. §-a alapján a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülését lehet ajánlani arra az esetre, ha a korrupciós cselekményt feltárja.

2. lépés

Amennyiben a bejelentőtől bizonyítékként felhasználható vallomást szereztünk, és a nyilatkozata szerint még függőben lévő pénzáadás van kilátásban, úgy azt kell tisztázni, bevonható-e a bejelentő titkos együttműködőként pénzáadásba.

3. lépés

Amennyiben a bejelentő a titkos együttműködést nem vállalja, avagy a nyomozó hatóság nem tartja alkalmasnak őt a titkos együttműködésre, úgy valószínűleg hosszabb felderítési szakra kell felkészülni.

Verziósinten fel kell állítani azt is, hogy a bejelentő nem a valóság-nak megfelelő vallomást tette, például bosszút akar állni a hivatalos személyen, amiért nem a neki kedvező döntést hozta.

Így

- a bejelentőt részletesen tanúként (vagy gyanúsítottként) kell kihallgatni, adott esetben fel kell ajánlani neki vallomása műszeres vizsgálatát (poligráf);
- intézkedni kell a szükséges leplezett eszközök elrendeléséről;
- be kell szerezni a szükséges adatokat a rendelkezésre álló nyilvántartásokból;
- OSINT-tevékenységet kell végezni a bejelentőről és a feljelentett személyről;
- ha a vallomás rendszeres korrupcióra utal, meg kell fontolni fedett nyomozó alkalmazását;
- miután a leplezett eszközök élnek, meg kell határozni azokat a nyomozati/vizsgálati tervben szereplő nyomozati cselekményeket, amelyek alkalmasak a bejelentő vallomásának alátámasztására vagy cáfolatára; továbbá
- célszerű olyan nyomozati cselekményeket is végezni, amelyek az elkövető tudomására jutnak, és ennek hatását lemérni a leplezett eszközön keresztül.

1.2. A múltban már lezajlott, vélhetően egyedi korrupciós cselekmény felderítése

Az ilyen típusú bűncselekmény felderítése, bizonyítása nehéz feladat, tekintettel arra, hogy a korrupció – zömében – titkos és konspirált aktus.

Példán keresztül:

A közvetett bizonyítékok láncolatából arra lehet következtetni, hogy a felek találkozózt beszéltek meg; egyikük pénzt vett ki a találkozó előtt a bankból; míg a másik, az ügyben érintett hivatalos személy a találkozót követően szokatlan döntést hozott.

Ha a hivatalos személy vonatkozásában legalább egy hivatali visszaélést lehet bizonyítani, akkor könnyebb a gyanúsítás. Ilyen esetekben azonban a lehallgatás önmagában nem szokott eredményre vezetni, ugyanis nem jellemző, hogy az elkövető több hónappal a bűncselekmény elkövetése után a cselekményéről beszéljen.

Ilyen esetekben a bizonyítás során alaposabban körbe kell járni:

- az elkövetők kapcsolatának jellegét (például ki ismertette össze őket);
- a korrupció által kiváltott előnyöket, az előnyök arányát (az aránytalan nyereség feltárása szülhet vizsályt aktív és passzív oldal között, különösen ha a passzív oldal nem volt tisztában azzal, mekkorát nyert a korrupción a másik);
- az együttműködés lehetőségét;
- az elkövetők személyiségét (vannak könyvelői mentalitású elkövetők, akik hajlamosak feljegyezni, kinek mennyit fizettek, ki mivel tartozik nekik).

Több leplezett eszközt indokolt összehangoltan alkalmazni annak érdekében, hogy valamelyik elkövetőt beszédre készítsünk egy múltbéli eseményről (például lehallgatást dezinformációval és rejtett figyeléssel ötvözve). Mindehhez alkalmazási terv kidolgozása is szükséges lehet.

Az ilyen cselekményeknél javasolható fokozottabban vizsgálni/kiaknázni az együttműködési hajlandóságot a feljelentettek körében.

Ez az a nyomozástípus, amely

- nagy munkaidő-, energia-ráfordítást és sok ember együttműködését igényli;
- általában az adott nyomozó hatóság hatáskörébe nem tartozó bűncselekmények is felszínre kerülnek a felderítés közben, amelyeket kezelni kell; továbbá
- komplex gondolkodást igényel.

Az officialitás elve gyakran gúzsba köti az eljárást, időtlenné és parttalaná téve a nyomozást; mivel mindig új és újabb oldalági bűncselekmények merülnek fel a felderítés során, ami rendre újabb felderítői munkát generál. Egyszer meg kell szakítani a cselekménysort, még akkor is, ha ez azzal jár, hogy bizonyos cselekmények nem lesznek bizonyíthatók, vagy előkészületi szakban rekednek.

2. Fedett nyomozó alkalmazása (Be. 222–225. §)

Alapvető kérdések e körben, hogy mit tehet a fedett nyomozó, milyen adatok szerezhetők be a fedett nyomozó által és azok hogyan használhatók a büntetőeljárás során. Fontos kérdés a hatósági provokáció megítélése is.

Az álvásárlás (Be. 221. § és Be. 226. §) – korrupciós szolgáltatás ügyészi engedéllyel történő megvásárlása – főszabályként a fedett nyomozó feladata, az ő szaktudása erre a legmegfelelőbb minden szempontból. Ennek ellenére a korrupciós cselekmények nagy részénél a fedett nyomozó mint plezett eszköz alkalmazása nehézségekkel jár.

Ennek okai a következők:

- a folyamatban lévő korrupciós cselekménynél a passzív és aktív oldal általában már ismeri egymást, az ajánlat a nyomozás elrendelésekor már elhangzott, olyan személy tehát, akit a másik fél ismer, fedett nyomozóval nem helyettesíthető;
- általában a jogtalan előny – jellemzően pénz – átadása és a hatóság tudomására jutása között rövid idő (néhány óra) telik el, a fedett nyomozó felkészülésére nincsen elegendő idő;
- az elkövetőket óvatosság és bizalmatlanság jellemzi: ha az együttműködő fedett nyomozót küldene maga helyett a pénz átadására, az az akció meghiúsulásához vezethet.

2.1. Fedett nyomozó lehetséges alkalmazása

- ⇒ Fedett nyomozót lehet alkalmazni például együttműködő elkísérésére, ha fel tudunk építeni hozzá egy megfelelő legendát (például a fedett nyomozó az együttműködő csendestársa – a felépített legenda szerint pedig igazából ő a főnök).
- ⇒ Szervezett szintű korrupciónál gyakran vezethet eredményre fedett nyomozó alkalmazása.

⇒ Szinte egyedüli megoldás a fedett nyomozó beépülése szervezett bűnözői csoportokba, amelyek működésük során a bűnszervezet fő profiljának számító bűncselekményeik elkövetése érdekében (például fegyver- vagy kábítószer-kereskedelem) korrump bűncselekményeket mint járulékos cselekményeket követnek el.

Fontos, hogy a fedett nyomozó alkalmazásának célja világosan körülhatárolt legyen, továbbá előre kell gondolkodni arról is, milyen egyéb leplezett eszközöket alkalmazzunk ezzel párhuzamosan (álvásárlás, titkos együttműködés, rejtett figyelés stb.).

3. A gyanúsított együttműködés köre és formái (nyomozati alku, ügyészi intézkedés kilátásba helyezése, egyezség)

3.1. A gyanúsított együttműködés személyi körének áttekintése

A korrupciós cselekmények felderítésében és eredményes bizonyításában sokat segít egy együttműködő bevonása. Fontos már az előkészítő eljárás során is monitorozni, hogy kiből válhat jó együttműködő. Az a *legjobb együttműködő*, akinek az partnerségétől a nyomozó hatóság vár többet.

Példán keresztül:

A nyomozó hatóság számára az adatgyűjtési tevékenységéből ismert, hogy az illető bennfentes, vagy arra lehet következtetni, hogy értékes vallomást, információt tudna adni. Fontos, hogy a nyomozást végző és irányító szerveknek legyen elképzelése arra nézve, hogy – a rendelkezésre álló bizonyítékok tükrében – az adott személytől milyen típusú együttműködés várható el, illetve milyen típusú együttműködés ajánlható fel számára.

Az az együttműködő, akinek olyan jellegű a veszténivalója, amely inkább eltávolíthatja az elkövetői körtől, kiválóan alkalmas lehet a feladatra, például

- kisgyereket nevel,
- idős szülőkről gondoskodik,
- szorong a bűncselekmény(ek) miatt,
- alulfizetett bűnsegéd-alkalmazott, aki nem akarja „elvinni a balhé” nagyobbik részét főnökei helyett (például könyvelő, pénzfutár sofőr, titkárnő).

Ki a rossz együttműködő-jelölt általában?

- a) Akinek nincs veszténivalója;
- b) akit szoros kapcsolat fűz az elkövetői körhöz;
- c) aki az előélete alapján mindenképpen hiteltelen;
- d) aki öntörvényű, irányíthatatlan;
- e) akinek kétesek a motivációi.

a) *Vesztenivaló kérdése*

Vannak olyan foglalkozások, amelyeknél egy bűncselekmény bevallása még büntetlenség esetén is egzisztenciavesztéssel jár, például, ha az illető ügyész, vagy bíró. Vannak olyan elkövetők, akik egy kisebb súlyú bűncselekmény következményeitől egyszerűen nem tartanak, továbbá olyanok is, akik olyan bűncselekményt követtek el, amelykről a másik oldal is tud, így az együttműködés esetén joggal félnek a „megtorlástól”.

b) *Túl szoros kapcsolat az elkövetői körrel*

Egyes elkövetőket olyan érzelmi, családi, baráti viszony köt a többi elkövetőhöz, hogy tőlük eleve nem várható együttműködés, illetőleg vannak tettesek, akik egzisztenciálisan függenek a többi elkövetőtől és több hasznot remélnék a hallgatástól, mint az együttműködéstől.

c) *Előélet*

A többszörösen büntetett előélet inkább motiválja az elkövetőket az együttműködésre és a büntetés optimalizálására. Abban az esetben azonban, ha a többszörösen büntetett előélet zömét olyan bűncselekmények teszik ki, mint hamis tanúzás, hatóság félrevezetése, hamis vád; az együttműködés még akkor sem lesz eredményes, ha az formálisan törvényesnek tekinthető.

d) *Öntörvényűség, irányíthatatlanság*

Az öntörvényű, irányíthatatlan együttműködő az egész nyomozást veszélyeztetheti, illetve az is kiszámíthatatlan, hogy a bíróságon vádlottként vagy tanúként hogyan fog viselkedni.

e) *Kétes motivációk*

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az együttműködésre jelentkezők/arra vállalkozók nagy részének a motivációja gyakran kétes:

- az együttműködéstől azt várja, hogy megszabaduljon a konkurensoktól, egyeduralmódóvá váljék a piacon;
- az együttműködéstől azt várja, hogy a hatóság megvédje más büntetőeljárások következményeitől;

- valakin bosszút akar állni, akár azon az áron is, hogy a haragosából egy bűncselekményt kiprovokál (például korrupcióba „húzza be”, mert nem kapott tőle építési engedélyt).

3.2. Nyomozati alku (Be. 219. §)

A büntetőjogi felelősség elkerülése kilátásba helyezésének két esete van: 1) annak felajánlása, hogy nem indul büntetőeljárás az elkövetővel szemben; 2) annak felajánlása, hogy a büntetőeljárást megszünteti a nyomozó hatóság.

1) *Az első esetben* (nem indul büntetőeljárás az elkövetővel szemben) az alábbiakat szükséges számba venni. Olyan személy esetében érdemes használni:

- akiről tudható/sejthető, hogy vesztegetést követett el, de vele szemben megalapozott gyanú nem, csak egyszerű gyanú áll fenn, és a vallomásával például a korrupct hivatalos személlyel, vagy a korrupcióból élő elkövetővel szemben a bizonyításhoz jelentős mértékben hozzájárulhat;
- akivel szemben van ugyan megalapozott gyanú, de cselekvősege a társadalomra kevésbé veszélyes (például bűnsegéd titkárnő); vagy ha nagyon gyorsan szükség van a bizonyítékra; illetve ha meg akarjuk előzni azt, hogy az illetőt egy társadalomra veszélyesebb személy előre befolyásoljon.

2) *A második esetben* (amikor a megindult büntetőeljárás megszüntetése a nyomozati alku tárgya) feltétel a korrupciós vagy más bűncselekmény megalapozott gyanúja, illetőleg a gyanú közlése. Ez a verzió olyan személynél célszerű, akinek az együttműködésére gyanúsítás nélkül nem lehet számítani.

3.3. Ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése a korrupciós cselekmény bizonyításában való együttműködés feltételéhez kötve

Célszerű olyanoknál alkalmazni, akik kisebb súlyú bűncselekményt követtek el (például alapesetes aktív vesztegető).

Abban az esetben nem célszerű alkalmazni, ha az együttműködővel szemben a tényállás még nincs kellően felderítve, ugyanis előfordulhat, hogy beismerő vallomásában súlyosabb bűncselekménnyel fogja vádolni magát, ami ellehetetleníti a büntetővégzést vagy a feltételes ügyészi felfüggesztést. Ennek elkerülése érdekében javasolt a védőt tájékoztatni arról, hogy csak akkor éljenek a felajánlott lehetőséggel, ha biztosak abban, hogy súlyosabb bűncselekmény nem fog felszínre kerülni.

A magyar jogszabályok lehetőséget biztosítanak arra, hogy az ügyész a gyanúsítást követően jegyzőkönyvbe foglalja a kilátásba helyezett ajánlatot. Ez adott esetben előnyt jelenthet, mivel megelőzhető, hogy az ijedt gyanúsított előadjon valamilyen légből kapott védekezést, ami a bírói szakban alkalmas szavahihetőségének megingatására a többi vádlott részéről. Hátránya viszont, hogy ha esetleg e nélkül is feltárná a cselekményt, az – önkéntessége miatt – hitelesebb bizonyítékul szolgálhatna.

Az ügyészi intézkedés előnye

- a) *a nyomozati alkuval szemben*: hitelesebb, mert a feltáró terhelt sem szabadul meg teljesen cselekménye következményeitől.
- b) *az egyezséggel szemben*: egyszerűbb, gyorsabb eljárás és időben hamarabb nyerhető belőle feltáró jellegű bizonyíték.

3.4. Egyezség

3.4.1. Egyezség saját korrupciós cselekmény beismerésére és társak cselekményének feltárására

Egy korrupciós cselekmény bizonyítását jelentősen megkönnyíti, ha az egyik oldalról valaki feltáró jellegű beismerő vallomást tesz, és cserébe enyhébb büntetést kap. A vízvonalat általában a felfüggesztett és a

végrehajtandó szabadságvesztés jelenti, ezért elsősorban azoknál érdemes egyezség létrehozására törekedni, akiknél szóba jöhet a felfüggesztett börtönbüntetés.

3.4.2. Egyezség a saját nem korrupciós cselekmény beismerésére és még fel nem tárt, de az egyszerű gyanú szintjén felmerülő korrupciós cselekményben

Ez a jogintézmény kiemelkedően hatékony eszköze a korrupció ellenes harcnak. A feltárt korrupciót lehet a büntetési tétel kedvezményes keretében értékelni, de elképzelhető és jogilag megengedett az egyezség és a nyomozati alku többféle kombinációja [Be. 411. § (3) bekezdés *b*) pont; vagy 411. § (5) bekezdés *a*) pont]. Nem kizárt tehát az a megoldás, hogy az alapügyben büntetést szabjon ki a bíróság, viszont a feltárt korrupciós ügyben büntetlenséget élvezzen a terhelt.

A tisztességes eljárás követelményének felel meg a nyomozó hatóság azzal, ha tisztázzák, hogy az együttműködési ajánlaton való gondolkodás ideje alatt sem áll le a nyomozás, mert az feltárhat olyan bizonyítékokat, amelyek alapján a bűnüldözési együttműködési igényünk csökkenhet, akár el is enyészhet. Ez a lépés nyomozástaktikai szempontból is releváns.

4. Leplezett eszközök

Fontos kérdés, hogy a leplezett eszközök milyen korlátok között alkalmazhatók és annak eredményei hogyan használhatók fel. A leplezett eszközökre vonatkozó szabályok országonként eltérnek, azonban az emberi jogok és az ártatlanság véelme egységes kiindulópontnak tekinthetők, ami alapján valamennyi tagállam azonos kihívásokkal szembesül ezen eszközök alkalmazása során.

4.1. Bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök

Fontos tisztában lenni azzal, hogy mára a kommunikációs platformok megváltoztak: a telefonhasználat és az informatika határai összemósódtak. Az okostelefon célszámítógép, amelyen internet-alapú kommunikáció is zajlik, a számítógép pedig telefonjellegű kommunikációra is alkalmas, így gyakran kontraproduktív a lehallgatás indítványozása.

A korrupciós ügyekben létfontosságú, hogy szoros munkakapcsolat alakuljon ki a behallgatóval, és ne csak a közlemények továbbítására szolgáló „postást” lássuk benne. A behallgató számos olyan információval, szakmai tapasztalaton alapuló megérzéssel rendelkezik, amelyek egyébként nem jutnának el a nyomozóhoz, az ügyészhez. A behallgató feladatainak ellátása során jól megismeri a célszemélyt, hiszen az érintettnek olyan jellegű kommunikációjával is találkozik, ami nem függ össze a bűncselekménnyel. A jó behallgató akár pszichológiai profilt is képes adni a lehallgatotról (milyen ember, mik a félelmei, milyenek az érzelmei a többi elkövetőhöz stb.). Ez természetesen nem használható fel bizonyítékként, de értékes segítséget nyújthat a nyomozás tervezéséhez.

Példákon keresztül:

„[Z.] a hangja alapján viccelt, amikor arra a kérdésre, hogy »*mivel tartozom?*«, azt válaszolta, hogy »*a szokásosak.*»

„A célszemélyek sokszor találkoznak barátként is az életben, de amikor pénzáadásra utaló jelek vannak, akkor az egyikük hangja nagyon izgatott, türelmetlen.”

4.2. Engedélyhez nem kötött leplezett eszközök

4.2.1. Rejtett figyelés [Be. 215. § (5) bekezdés]

A korrupciós cselekmények felderítésében jelentős szerepet játszhat a rejtett figyelés, ugyanis e cselekményeket gyakran konspirált találkozón bonyolítják le. Szervezett korrupció esetén, tettenérés megkísérlése előtt, célszerű több rejtett figyelést is lebonyolítani a találkozó résztvevőinek kiismerése céljából:

- tipikusan milyen járművel érkeznek;
- jellemzően hol bonyolítják le (nyilvános helyen, utcán, gépjárműben)
- végeznek-e önellenőrzést, ellenfigyelést a találkozó előtt;
- ha a pénzáadás közvetítőn keresztül jut el a hivatalos személyhez, ez azonnal megtörténik-e, vagy csak később.

4.2.2. Dezinformáció [Be. 215. § (7) bekezdés]

Múltban elkövetett olyan korrupciós cselekménynél lehet hasznos, ami alkalmas arra, hogy megmozgassa az elkövetőket, például a hatóság megtudta, hol az elrejtett pénz, másnap kutatás várható.

5. Tettezés

A szervezett korrupció szintjén létfontosságú, hogy az akciók szervezése előtti megbeszélésbe az elfogó egységeket is be kell vonni.

Sokszor az egész bizonyítás sikere múlhat azon, hogy az elfogást sikerül-e olyan gyorsan foganatosítani, hogy az elkövetőnek ne maradjon ideje

- törölni a telefon tartalmát;
- kikapcsolni a jól kódolt telefont;
- törölni a számítógép tartalmát és az egyéb dokumentumokat megsemmisíteni.

Összehangolt akció esetén szükséges meghatározni azt, kitől várható a legfontosabb bizonyíték, és őt úgy elfogni, hogy ne tudjon adatot törölni. Ilyen esetben a többiekkel szemben való fellépést az ő elfogásához kell igazítani.

Jelen útmutatóban arra törekedtünk, hogy támpontokat nyújtsunk a korrupciós ügyek nyomozásához, illetőleg a korrupció mint társadalmi és büntetőjogi jelenség hatékony kezeléséhez. Alapelvei szinten az alábbi következtetések vonhatók le.

- ⇒ A közszférát érintő korrupcióval szembeni fellépést, a közszféra ellenállóbbá tételét a köz- és a magánszféra interakcióinak egyértelmű szabályozása – etikai kódexek, integritásmenedzsmentek és döntési jogkör megosztás stb. – révén lehet előmozdítani.
- ⇒ A vizsgálatok és nyomozások alapján összegyűjtött információknak alkalmasnak kell lenniük arra, hogy alátámasszák a büntetőeljárások vagy más eljárások elindulását az elkövetők ellen.
- ⇒ A büntető igazságszolgáltatás működése, a nyomozások hatékonysága befolyásolja a korrupciós cselekmények „piacát”. A köz- és magánszféra korrupcióval szembeni érzékenyítése a felderítések eredményességén is múlik.
- ⇒ A hagyományos bűncselekmények nyomozásával szemben a korrupciós cselekmények esetében az okirati bizonyíték sok esetben elégtelen, így szükséges a bizonyítási eszközök számosságát növelni.

A korrupciós esetek nyomozásának kulcselemei a türelem, a kitartás és a megfelelő alázat.

- BORBÍRÓ Andrea (2016): Bűnmegelőzés. In: BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 825–828.
- FINSZTER Géza (2008): A közélet tisztasága elleni bűncselekmények oksága. A korrupció jogszempontú elemzése. *Magyar Rendészet*, 8. évf., 4. szám, 39–57.
- FINSZTER Géza (2011): A korrupció nyomozása. *Belügyi Szemle*, 59. évf., 11. szám, 75–97.
- HOLLÁN Miklós (2018): *Korrupciós bűncselekmények alapvető kérdései integritás tanácsadók számára*. Dialóg Campus, Budapest.
- INZELT Éva (2015): *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái*. PhD értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- JANCSICS, David (2019): Corruption as Resource Transfer: An Interdisciplinary Synthesis. *Public Administration Review*, 79(4), 523–537.
- LIGETI Miklós (2016): Korrupció. In: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 727–757.
- MÁRKI Zoltán (2001): Válasz a korrupciós kihívásokra. In: CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Friedrich Ebert Alapítvány – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 33–41.
- PALLAI Katalin (2014): Bevezető gondolatok a közigazgatási integritás és integritásmenedzsment témájához. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 1. szám, 181–193.
- UNODC (2004): *The Global Programme Against Corruption. UN Anti-corruption Toolkit*. 2nd Edition. United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, February.
https://www.unodc.org/documents/corruption/Toolkit_ed2.pdf

A kiadvány a mintegy másfél évig tartó, „Korrupciós kockázat, kockázatos korrupció? A csekély súlyú és nagy volumenű korrupció elhatárolási szempontjai” című projekt tanulságainak levonása alapján készült, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsunk a hazai és külföldi gyakorlati szakembereknek – nyomozóknak, ügyészeknek – a korrupciós ügyek felderítésénél, nyomozásánál. Az Útmutatóban – egy rövid elméleti bevezető felvázolása után – elsődlegesen a praktikus kérdések megválaszolását tűztük ki célul, felhasználva a nemzetközi együttműködés közös gondolkodásának eredményeit.

Ezúton is szeretnénk megköszönni a hazai és külföldi partnerek segítségét, amelyet a CRITCOR-projekt megvalósítása során nyújtottak. Reméljük, hogy jelen kiadványunkkal még hatékonyabbá tudjuk tenni a korrupció elleni küzdelmet.